

Pitoresk Peyzaj Estetiği: Siirt Kenti Örneği

Picturesque Landscape Aesthetics: The Case of Siirt City

Esra BAYAZIT¹ , Esra ABACIOĞLU GİTİMİŞ^{2*}

¹Siirt Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Siirt

²Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Kahramanmaraş

Eser bilgisi/Article info

Araştırma makalesi/Research article

DOI:10.17474/artvinofd.1925634

*Sorumlu yazar/Corresponding author

Esra ABACIOĞLU GİTİMİŞ

e-mail: esraabacioglu@ksu.edu.tr

Gönderilme tarihi/Submission date

08.04.2026

Kabul tarihi/Acceptance date

19.05.2026

Yayınlanma tarihi/Publication date

20.06.2026

Anahtar kelimeler:

Görsel analiz

Kentsel morfoloji

Peyzaj kuramı

Peyzaj mimarlığı

Pitoresk estetik

Keywords:

Visual analysis

Urban morphology

Landscape theory

Landscape architecture

Picturesque aesthetics

Öz

Bu çalışma, 18. yüzyıl İngiltere'sinde ortaya çıkan ve doğayı bir kompozisyon nesnesi olarak ele alan "pitoresk" (resimsi) estetik anlayışının, günümüz kentsel morfolojisini okumada analitik bir araç olarak kullanılabilirliğini Siirt kenti örneğinde incelemektedir. Araştırmada; görsel çeşitlilik, düzensiz doğallık, mekânsal derinlik, sürpriz ve sahne etkisi ile görsel çerçevelemeyen oluşan beş temel pitoresk gösterge tanımlanmıştır. Metodolojik olarak nitel ve nicel tekniklerin birleştirildiği karma (hibrit) bir araştırma deseni benimsenmiştir; 35 uzmanın Siirt kent dokusunu temsil eden 15 fotoğrafı 5'li Likert ölçeğiyle puanlaması sağlanmıştır. Bulgular, Siirt kentsel mekânında pitoresk estetiğin en güçlü biçimde "sürpriz ve sahne etkisi" ile "mekânsal derinlik" göstergeleri üzerinden algılandığını ortaya koymuştur. Buna karşılık, "düzensiz doğallık en düşük düzeyde algılanan gösterge olmuştur. Araştırma sonucunda Siirt'in, planlı peyzaj müdahaleleri sınırlı olmasına rağmen, sahip olduğu sert topoğrafya ve organik gelişim süreciyle "yerin dehası" (genius loci) ile bütünleşen ve "oluşmuş estetik" (emergent aesthetics) olarak tanımlanabilecek özgün bir pitoresk karakter sergilediği saptanmıştır. Çalışma, pitoresk estetiği yalnızca tarihsel bir stil değil, çağdaş kentlerin algısal okunmasında kullanılacak analitik bir araç olarak yeniden değerlendirmektedir.

Abstract

This study examines the usability of the "picturesque" aesthetic, which emerged in 18th-century England and treats nature as a compositional object, as an analytical tool in interpreting contemporary urban morphology, using the city of Siirt as an example. The research identifies five fundamental picturesque indicators: visual diversity, irregular naturalness, spatial depth, surprise and scene effect, and visual framing. A mixed-methods (hybrid) research design combining qualitative and quantitative techniques was adopted; 35 experts were asked to rate 15 photographs representing the urban fabric of Siirt using a 5-point Likert scale. The findings reveal that in the urban space of Siirt, picturesque aesthetics are most strongly perceived through the indicators of "surprise and scene effect" and "spatial depth." In contrast, "irregular naturalness" was the least perceived indicator. The research concluded that Siirt, despite limited planned landscape interventions, exhibits a unique picturesque character that integrates with the "genius loci" (genius of the place) and can be defined as "emergent aesthetics," thanks to its harsh topography and organic development process. The study repositions picturesque aesthetics not only as a historical style but also as an analytical tool for the perceptual reading of contemporary cities.

GİRİŞ

Peyzaj mimarlığı, tarihsel gelişimi boyunca doğa ile insan arasındaki ilişkiyi yalnızca işlevsel ve ekolojik boyutlarıyla değil, aynı zamanda estetik ve algısal düzlemler üzerinden de ele alan disiplinler arası bir alan olarak şekillenmiştir. Bu bağlamda peyzajın algılanma, temsil edilme ve tasarlanma biçimleri; sanat, mimarlık ve kültürel üretim pratikleriyle güçlü bir etkileşim içinde gelişmiştir (Sarı, 2019; Duru vd., 2022). Özellikle peyzaj resmi, doğanın estetik bir nesne olarak kavramsallaştırılmasında ve mekânsal tasarım düşüncesinin evriminde belirleyici bir rol oynamıştır (Banoğlu ve Yıldırım, 2023; Eren ve Cengiz Taşlı, 2025).

Peyzaj resminin tasarım disiplinleri üzerindeki etkisi, 18. yüzyılda ortaya çıkan “pitoresk” (resimsi) estetik anlayışıyla birlikte belirginleşmiştir (Carlson, 2005). Tarihsel süreç içerisinde peyzaj kavramı, disiplinlerarası etkileşimlerle şekillenmiş; başlangıçta kırsal arazilerin düzenlenmesini ifade ederken, zamanla resim sanatının etkisiyle “gözün bir kerede görebileceği manzara” anlamını kazanmıştır (Bingöl, 2021; Çelik, 2023). Bu bağlamda pitoresk, peyzaj mimarlığının kuramsal temellerini atan en kritik estetik hareketlerden biri olmuştur (Taşdemir, 2011).

Pitoresk, doğayı idealize edilmiş bir düzen içinde ele alan klasik yaklaşımlardan farklı olarak çeşitlilik, düzensizlik, derinlik, geçicilik ve sahne etkisi gibi kavramları estetik değer olarak tanımlamıştır (Gilpin, 1792; Price, 1794). Bu yaklaşım, peyzajın bir “çizelge” gibi algılanmasını ve mekânsal kurgunun görsel deneyim üzerinden şekillenmesini sağlamıştır (Gombrich, 2017).

Kuramsal düzeyde pitoresk, Marcus Tullius Cicero’nun vahşi doğayı tanımlayan “birinci doğa” ve tarım için ehlileştirilmiş “ikinci doğa” kavramlarının sentezinden doğan “üçüncü doğa” (third nature) konseptinin bir yansımasıdır (Hunt, 1989; Hunt, 2000; Erdoğan Onur ve Demiroğlu, 2016). 18. yüzyıl aydınlanma döneminin katı, rasyonalist ve geometrik bahçe düzenlemelerine (Kartezyen metodoloji) bir başkaldırı olarak gelişen bu anlayış; doğanın pürüzsüz “güzel” (beauty) ile dehşet uyandıran “yüce” (sublime) arasındaki kaba, düzensiz ve şaşırtıcı bölgelerinde konumlanır (Sarkowicz, 2003; Işıker, 2023). Alexander Pope’un “tüm bahçecilik aslında bir peyzaj resmidir” ifadesinde vücut bulduğu üzere, peyzaj tasarımı bu dönemde şiir ve resimle “kardeş sanat” (sister art) olarak kabul edilmiştir (Symes, 2016).

Pitoresk estetiğin mekânsal pratikteki karşılıkları; kıvrımlı yollar (serpentine lines), görsel çeşitlilik, ışık-gölge oyunları ve anlık değişen manzara fragmanları üzerinden okunmaktadır (Olmsted vd., 1895; Olmsted, 1886; Bingöl, 2021). Tasarımcılar, Claude Lorrain ve Nicolas Poussin gibi ressamların tuvallerindeki “ideal manzaraları” araziye uyarlarken, doğayı “havada asılı kalmış bir çizelge” gibi kurgulamışlardır (Işıker, 2023). Bu resimsi bakış açısı, günümüzde kentsel tasarımda Nikolaus Pevsner ve Gordon Cullen tarafından savunulan “townscape” (kent peyzajı) stratejilerinin de kökenini oluşturmaktadır; kentin genel kompozisyonuna resimsel bir gözle yaklaşarak eski ile yeniyi bütüncül bir silüette buluşturmaktadır (Taylor, 2008). Bu bağlamda townscape (kent peyzajı) kavramı, Cullen (1961) tarafından geliştirilen ve kentsel mekânın görsel süreklilik, ardışık deneyim ve algısal kompozisyon üzerinden değerlendirilmesini ifade eden bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, kenti yalnızca fiziksel bir bütün olarak değil, hareket eden kullanıcı tarafından deneyimlenen sahneler dizisi olarak ele almaktadır.

Pitoresk peyzaj kuramına ilişkin temel kaynaklar doğrultusunda, kentsel mekânlarda pitoresk estetiğin okunmasına imkân veren beş ana görsel gösterge tanımlanmıştır. Bu göstergeler, 18. yüzyıl pitoresk kuramcılarının tanımları ile modern peyzaj ve kentsel tasarım literatüründeki yaklaşımlar birlikte değerlendirilerek oluşturulmuştur:

- **Görsel çeşitlilik:** Nesnelerin çeşitliliği ve zıtlık yoluyla oluşan görsel zenginliktir (Bozkurt, 2023; Işıker, 2023). 18. yüzyıl kuramcılarının Joseph Addison, gözün geniş bir alana yayılabildiği ve kendisini sunan “nesnelerin çeşitliliği” arasında kaybolabildiği manzaraları özgürlük imgesi olarak tanımlamıştır. William Chambers da mükemmel kompozisyonlar için farklı karakterlerin titizlikle bir araya getirilmesinin “şaşırtıcı bir çeşitlilik” yarattığını vurgulamıştır. William Hogarth ise çeşitliliği (variety) ve karmaşıklığı (intricacy) güzelliğin temel ilkeleri arasında saymıştır (Işıker, 2023).
- **Düzensiz doğallık:** Kıvrımlı hatlar, asimetri ve organik mekânsal düzendir (Çelik, 2023; Işıker, 2023). Pitoresk anlayışta geometrik bahçeler yerini “yılan gibi” kıvrımlı çizgilere, düzensiz patikalara ve engebeli

arazilere bırakmıştır. William Hogarth, “güzellik çizgisi” olarak tanımladığı kıvrımlı hattı zarafetin simgesi olarak görmüştür. Modernist dönemde Roberto Burle Marx, simetrik eksenlerden kaçınarak “asimetri ruhu özgürleştirir” ilkesiyle biyomorfik ve organik formları peyzaj tasarımına dahil etmiştir zenginliktir (Bozkurt, 2023; Çelik, 2023; Işıker, 2023).

- *Mekânsal derinlik*: Ön-orta-arka plan ilişkileri ve perspektif etkisidir (Işıker, 2023). Alexander Pope, ışık ve gölgeyi kullanarak mekâna derinlik kazandırmış ve manzarayı “aslı kalmış bir resim” gibi kurgulamıştır. John Constable’ın peyzaj resimleri, izleyicisine içerisinde yürünebilir ve deneyimlenebilir “resim mekânları” sunarak derinlik algısını güçlendirmiştir (Bozkurt, 2023). Ayrıca bu anlayış, özellikle yürüyen insana anlamlı açıklıklar ve perspektifler sunacak şekilde tasarlanmıştır (Bingöl, 2021).
- *Sürpriz ve sahne etkisi*: Hareketle değişen sahneler ve keşif duygusudur. Pitoresk anlayışta doğa, birbirini izleyen sekanslar ve sahneler olarak tahayyül edilmektedir. Le Rouge, bahçelerde önemli olanın tek tip yüzeyler değil, değişen sahnelerle doğayı temsil etmek olduğunu belirtmiş; hayal gücünü harekete geçirmek için mekândaki hareket biçimine vurgu yapmıştır. “Doğal” bahçe içinde dolaşırken beklenmedik yapılarla (folly) karşılaşmak, kompozisyonun en önemli sürpriz öğeleridir (Işıker, 2023).
- *Görsel çerçeveleme*: Manzaranın doğal veya yapılı elemanlarla kadrılanmasıdır (Çöteli, 2017; Bozkurt, 2023; Çelik, 2023). 18. yüzyılda doğal manzara, sürekli bir mekânsal deneyimden ziyade adeta bir dizi “çerçelenmiş an” olarak anlaşılmıştır (Çelik, 2023). Humphry Repton, resim sanatında görüntüyü “çerçevelemek” için ön plan kurgusunun gerekliliğine değinmiştir. Günümüzde ise kentsel manzara (townscape) stratejileri, mahalleyi çevreye entegre etmek ve yere duyarlı bir “çerçeve” oluşturmak için bu ilkeyi kullanmaktadır (Bozkurt, 2023).

Peyzaj mimarlığı kuramında pitoresk estetik, çoğunlukla tarihsel bir stil ya da sanat akımı olarak ele alınmış; peyzaj resmi ile mekânsal tasarım arasındaki etkileşim ise sınırlı sayıda çalışma ile incelenmiştir. Oysa peyzaj resminin sunduğu görsel kompozisyon ilkeleri, günümüzde kentsel ve doğal peyzajların algısal okunmasında hâlen etkili olmaya devam etmektedir. Bu durum, peyzaj resmini yalnızca sanatsal bir üretim değil, aynı zamanda mekânsal tasarım düşüncesini biçimlendiren etkileşimsel bir unsur olarak ele almayı gerekli kılmaktadır.

Türkiye bağlamında, doğayı sanatsal bir müdahale ile dönüştürme gayesi, özellikle Erken Cumhuriyet döneminde “bozkırdan bir cennet yaratma” iddiasıyla Ankara Gençlik Parkı gibi projelerde kendini göstermiştir (Erdönmez ve Ünlü, 2009). Ancak pitoresk estetiğin, kentin kendine özgü topoğrafyası ve “yerin dehası” (genius loci) ile kurduğu ilişki, Anadolu’nun Siirt gibi özgün morfolojiye sahip kentlerinde henüz detaylı bir kuramsal analize tabi tutulmamıştır (Bozkurt, 2023). Bu bağlamda genius loci (yerin ruhu), bir mekânın doğal, tarihsel ve kültürel bileşenlerinin oluşturduğu özgün karakteri ifade etmektedir (Batey, 1999; Işıker, 2023). Bu çalışma kapsamında kavram, Siirt kentinin topoğrafyası, tarihsel dokusu ve mekânsal gelişim süreciyle oluşan “mekânın özgün karakteri” olarak ele alınmıştır.

Siirt kenti; engebeli arazisi, derin vadi yapıları ve bitkisel dokusuyla, pitoreskin temel göstergeleri olan mekânsal derinlik, sürpriz ve sahne etkisi ile görsel çerçeveleme unsurlarını barındıran özgün bir mekânsal yapı sunmaktadır. Bu yönüyle kent, pitoresk estetiğin çağdaş kentsel bağlamda okunabileceği bir örnek alan niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda, pitoresk estetiğin klasik kuramcıları tarafından ortaya konulan ilkeler, günümüz kentsel tasarım yaklaşımlarında farklı kavramsal çerçeveler altında yeniden yorumlanmaktadır. Özellikle Cullen’ın (1961) “townscape” yaklaşımı ve Carlson’ın (2005) çevresel estetik kuramı, pitoresk estetiğin görsel süreklilik, algısal deneyim ve mekânsal kompozisyon boyutlarını çağdaş kentler bağlamında yeniden ele

almaktadır. Bu durum, pitoresk estetiğin tarihsel bir yaklaşım olmanın ötesinde, güncel kentsel mekânların analizinde kullanılabilecek dinamik bir kuramsal araç olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte, pitoresk estetik peyzaj mimarlığı literatüründe çoğunlukla tarihsel bir kuramsal çerçeve olarak ele alınmış; bu yaklaşımın çağdaş kentsel mekânların analizi için ölçülebilir ve sistematik bir yöntem olarak kullanımı sınırlı kalmıştır. Özellikle pitoresk estetiğin görsel ve algısal bileşenlerinin, kent ölçeğinde tanımlanabilir göstergeler aracılığıyla değerlendirilmesine yönelik çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Türkiye bağlamında ise, pitoresk estetiğin topoğrafya, tarihsel katmanlar ve kentsel morfoloji ile kurduğu ilişkinin analitik olarak incelendiği çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu doğrultuda çalışmanın temel problemi; pitoresk peyzaj estetiğinin çağdaş kentsel mekânlarda nasıl tanımlanabileceği, hangi göstergeler aracılığıyla ölçülebileceği ve bu estetik anlayışın kentsel morfoloji ile nasıl ilişkilendirilebileceği sorularına odaklanmaktadır.

Bu çalışma, pitoresk peyzaj anlayışının kuramsal gelişimini temel alarak Siirt kenti örneğinde kentsel ve doğal peyzajın estetik bir okumasını yapmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda kentin topoğrafik yapısı ve kentsel dokusu, pitoresk estetiğin beş temel göstergesi olan görsel çeşitlilik, düzensiz doğallık, mekânsal derinlik, sürpriz ve sahne etkisi ile görsel çerçeveleme kriterleri üzerinden değerlendirilmiştir. Böylece doğanın bilimsel (ekolojik) analizi ile estetik kavrayışın, Siirt kentsel kimliğinde nasıl bir bütüncül yapı oluşturduğu ortaya konulmuştur.

MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışma, pitoresk peyzaj estetiğinin kentsel mekânlarda nasıl üretildiğini ve mekânsal kimlik alanları üzerinden nasıl okunabildiğini ortaya koymayı amaçlayan alan temelli, görsel-morfolojik analiz odaklı bir araştırmadır (Şekil 1).

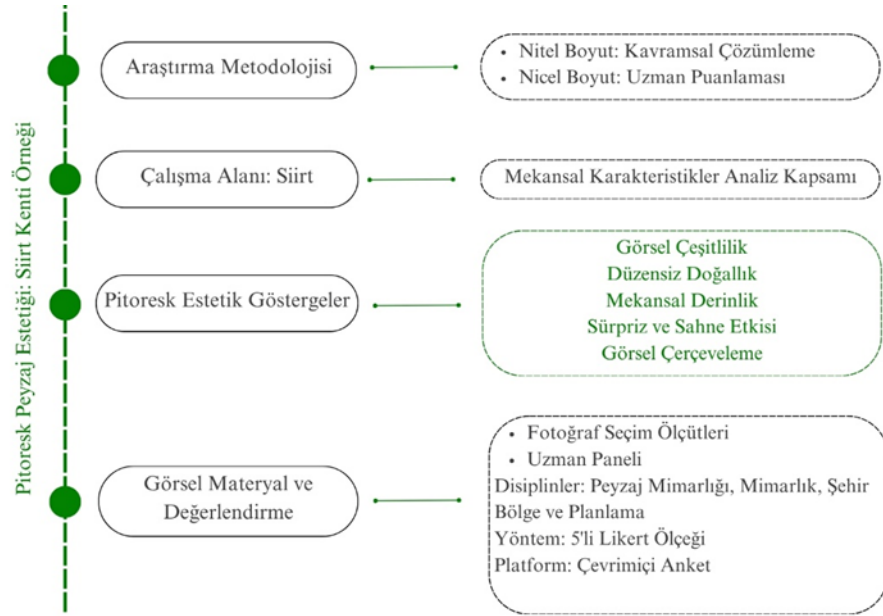
Çalışma Alanı

Çalışma alanını Siirt kenti oluşturmaktadır. Siirt; topoğrafik süreksizlikler, doğal-yapay eşikler, tarihsel katmanlaşma ve organik gelişim gösteren kentsel dokusu ile pitoresk estetik göstergelerin okunmasına elverişli bir mekânsal yapı sunmaktadır. Kentte planlı kamusal açık alanların sınırlı olması, pitoresk estetiğin çoğunlukla kendiliğinden gelişmiş mekânsal örüntüler üzerinden ortaya çıkmasına olanak tanımaktadır (Bayazıt, 2025).

Bu bağlamda çalışma kapsamında; tarihî sokak dokuları, topoğrafya ile bütünleşen geçiş alanları, yapı-doğa birlikteliğinin gözlemlenebildiği mahalle parçaları ve kent merkezindeki kamusal açık alanlar analiz kapsamına alınmıştır. Alan seçiminde, pitoresk estetiğin literatürde tanımlanan temel özelliklerinin (çeşitlilik, düzensizlik, derinlik, sahne etkisi ve çerçeveleme) mekânsal olarak gözlemlenebilir olması temel ölçüt olarak benimsenmiştir.

Araştırma Yaklaşımı ve Deseni

Araştırma, mekânın görsel özelliklerini doğrudan veri olarak ele alan bir metodolojik çerçeve benimsemektedir. Bu bağlamda çalışma, nitel ve nicel tekniklerin birlikte kullanıldığı karma (hibrit) araştırma deseni ile yapılandırılmıştır. Nitel boyut, pitoresk estetik kuramına dayalı kavramsal çözümlemeleri ve mekânsal okumayı kapsarken; nicel boyut, fotoğrafların belirlenen estetik göstergeler doğrultusunda uzmanlar tarafından puanlanması ve karşılaştırılması yoluyla oluşturulmuştur. Bu yaklaşım, pitoresk estetiğin öznel bir beğeni yargısı olmaktan çıkarılarak tekrarlanabilir ve karşılaştırılabilir bir analiz nesnesine dönüştürülmesini amaçlamaktadır. Bu araştırma kapsamında kullanılan anket için gerekli etik kurul izni, 09.03.2026 tarihli ve 11171 sayılı karar ile Siirt Üniversitesi Etik Kurulu'ndan alınmıştır.

Şekil 1. Araştırma yönteminin akış şeması

Görsel Materyalin Oluşturulması

Siirt kentine ait fotoğraf temelli görsel veri seti oluşturmak amacıyla öncelikle kentsel mekânın farklı morfolojik ve algısal özelliklerini temsil edebilecek nitelikte geniş bir görsel havuz oluşturulmuştur. Bu doğrultuda, yazar(lar) tarafından gerçekleştirilen alan gözlemleri ve belgeleme çalışmaları ile kamusal erişime açık kaynaklardan elde edilen toplam yaklaşık 120 fotoğraf ön değerlendirmeye alınmıştır.

Fotoğrafların seçiminde, Siirt kentinin farklı mekânsal karakterlerini temsil etmesi amacıyla tarihî sokak dokuları, kent merkezi kamusal açık alanları, topoğrafya ile bütünleşen geçiş alanları, konut alanları ve doğal-yarı doğal peyzaj parçaları dikkate alınmıştır. Böylece örneklem, kentin hem yapılı hem de doğal çevre bileşenlerini kapsayacak şekilde çeşitlendirilmiştir.

Ön değerlendirme sürecinde, pitoresk estetiğin literatürde tanımlanan temel göstergeler doğrultusunda her fotoğraf içerik analizi ile incelenmiştir. Bu aşamada, her bir görselin hangi estetik göstergeleri temsil ettiği belirlenmiş; birden fazla göstergeyi güçlü biçimde temsil eden fotoğraflar arasından en baskın göstergeye sahip olanlar tercih edilmiştir.

Bu eleme süreci sonucunda, her bir pitoresk estetik göstergesini temsil edecek şekilde 3'er fotoğraf seçilmiş ve toplamda 15 fotoğraftan oluşan dengeli bir veri seti oluşturulmuştur. Fotoğrafların belirlenmesinde şu ölçütler esas alınmıştır:

- Mekânın ön-orta-arka plan ilişkisini algılanabilir biçimde yansıtması,
- Doğal ve yapılı çevre unsurlarının birlikte okunabilmesi,
- Aşırı dijital müdahale veya filtre içermemesi,
- Perspektif ve kadrâjın mekânsal algıyı bozmayacak nitelikte olması,
- İlgili pitoresk estetik göstergesini birincil düzeyde temsil etmesi.

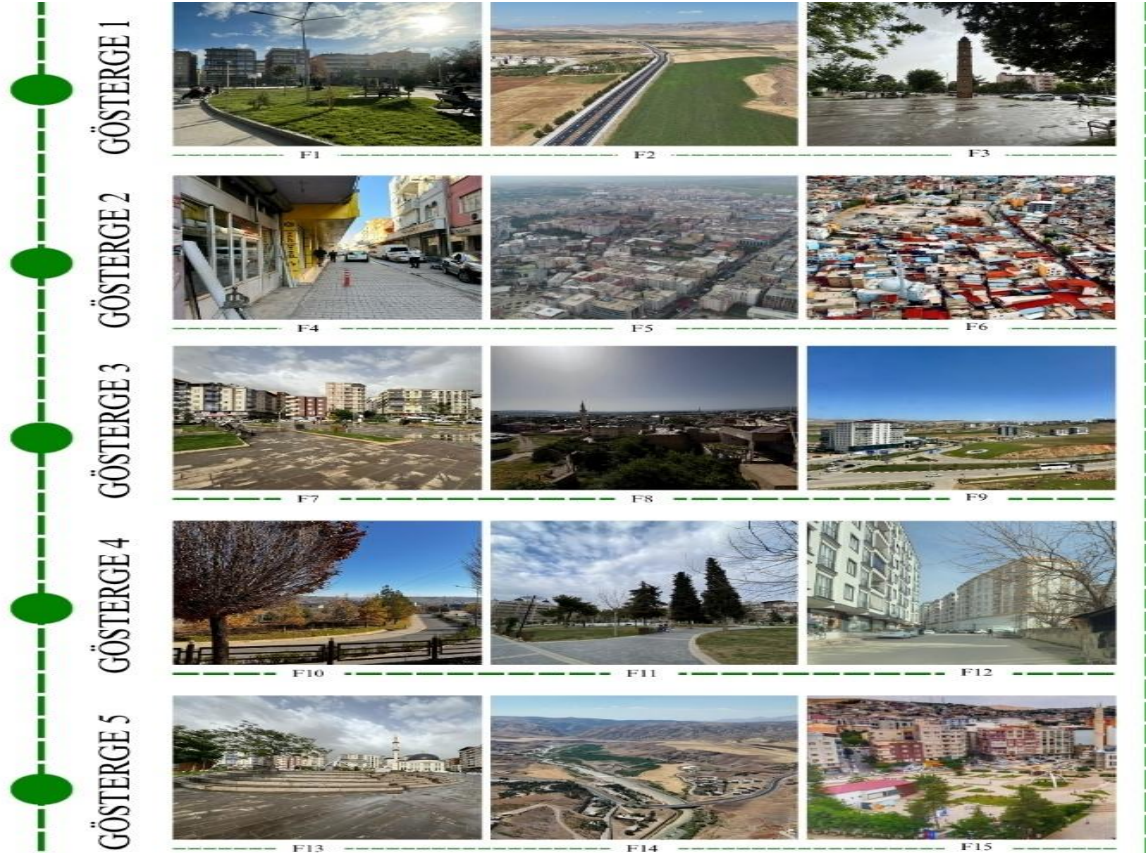
Seçilen fotoğraflar, değerlendirme sürecinde tarafsızlığı sağlamak amacıyla F1-F15 şeklinde kodlanmış ve uzmanlara bu kodlar üzerinden sunulmuştur. Her fotoğraf yalnızca bir pitoresk estetik göstergesini temsil edecek şekilde sınıflandırılmış; böylece göstergeler arası kavramsal örtüşmenin ve değerlendirme karmaşasının önüne geçilmiştir.

Pitoresk Estetik Göstergelerin Belirlenmesi

Pitoresk peyzaj kuramına ilişkin temel kaynaklar doğrultusunda, kentsel mekânlarda pitoresk estetiğin okunmasına imkân veren beş ana görsel gösterge tanımlanmıştır. Bu göstergeler, 18. yüzyıl pitoresk kuramcılarının (William Gilpin, Uvedale Price, Richard Payne Knight) tanımları (Bozkurt, 2023) ile modern peyzaj ve kentsel tasarım literatüründeki (Gordon Cullen, Roberto Burle Marx) yaklaşımlar (Çöteli, 2017) birlikte değerlendirilerek oluşturulmuştur:

- *Görsel Çeşitlilik*: Nesnelerin çeşitliliği ve zıtlık yoluyla oluşan görsel zenginlik (Chambers, 1763; 1772; Addison, 1772).
- *Düzensiz Doğallık*: Kıvrımlı hatlar, asimetri ve organik mekânsal düzen (Hogarth, 1753; Çelik, 2023).
- *Mekânsal Derinlik*: Ön-orta-arka plan ilişkileri ve perspektif etkisi (Pope, 1731; Işiker, 2023).
- *Sürpriz ve Sahne Etkisi*: Hareketle değişen sahneler ve keşif duygusu (Le Rouge'den aktaran Işiker, 2023).
- *Görsel Çerçeveleme*: Manzaranın doğal veya yapıli elemanlarla kadrılanması (Repton, 1806).

Her fotoğraf, bu göstergelerden yalnızca birini birincil olarak temsil edecek biçimde sınıflandırılmıştır. Böylece göstergeler arası kavramsal örtüşme ve değerlendirme karmaşası önlenmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Araştırmada kullanılan göstergelere ayrılmış fotoğraflar

Uzman Değerlendirmesi

Bu çalışmada pitoresk estetik göstergelerin değerlendirilmesi amacıyla geliştirilen uzman değerlendirme formu, çevrimiçi anket platformu (Google Forms) üzerinden uygulanmıştır. Uzman paneli; peyzaj mimarlığı, mimarlık ve şehir ve bölge planlama alanlarında çalışan, kentsel mekân okuması ve tasarım eleştirisi konusunda deneyimli akademisyen ve/veya uygulayıcılardan 35 uzman kişiden oluşturulmuştur (Patton, 2002). Anket formu; uzman profili, fotoğraf-gösterge eşleştirme çizelgeleri ve isteğe bağlı açık uçlu değerlendirme sorularından oluşmaktadır. Formun yapısı, pitoresk peyzaj literatüründe tanımlanan temel estetik göstergeler doğrultusunda yapılandırılmıştır.

Uzmanlara sunulan fotoğraflar, Siirt kentinde yer alan farklı kentsel mekân tipolojilerini temsil edecek şekilde seçilmiş ve her fotoğraf yalnızca bir ana pitoresk göstergeyi temsil edecek biçimde kodlanmıştır (F1-F15). Değerlendirme sürecinde fotoğrafların mekân adları ve konum bilgileri paylaşılmamıştır. Böylece uzman değerlendirmelerinde yönlendirici etki ve ön kabullerin azaltılması amaçlanmıştır.

Uzmanlardan, her fotoğrafı belirtilen ana gösterge bağlamında 5'li Likert ölçeği (1=çok zayıf, 5=çok güçlü) kullanarak puanlamaları istenmiştir. Ayrıca gerekli görülen durumlarda kısa nitel yorum ekleme imkânı tanınmıştır. Anket formunun giriş bölümünde pitoresk peyzaj kavramına ilişkin kısa bir bilgilendirme notu yer almakta olup, bu not katılımcılar arasında kavramsal ortaklık sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Katılım, gönüllülük esasına dayalı gerçekleştirilmiştir ve elde edilen veriler yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılmıştır. Anket aracının içeriği ve uygulama biçimi, çalışmanın kuramsal çerçevesi ile tutarlı olacak şekilde yapılandırılmıştır.

Veri Analizi ve Yöntemin Sınırlılıkları

Uzman değerlendirmelerinden elde edilen nicel veriler, SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 26.0 yazılımı kullanılarak analiz edilmiştir. Fotoğrafların pitoresk estetik göstergelere ilişkin değerlendirmeleri için öncelikle betimsel istatistikler; ortalama ($\pm$), standart sapma (SS), ortanca (minimum-maksimum) ve frekans (%) olarak hesaplanmıştır (George ve Mallery, 2019). Likert tipi derecelendirmelere dayalı olarak elde edilen puanlar yorumlanırken, yüksek (3.67-5.00), orta (2.34-3.66) ve düşük (1.00-2.33) düzey sınıflamaları esas alınmıştır (Tavşancıl, 2006; Büyüköztürk, 2016; Geniş vd., 2020).

Pitoresk estetik göstergelerin farklı mekânsal tipolojiler (tarihî sokak dokuları, topoğrafya ile ilişkili alanlar ve kentsel kamusal açık alanlar) arasında nasıl farklılaştığını incelemek amacıyla gösterge bazlı karşılaştırmalar yapılmıştır. Bu kapsamda her bir göstergeye ait fotoğrafların ortalama değerleri üzerinden karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılmış ve pitoresk estetiğin hangi mekânsal özellikler altında daha güçlü ortaya çıktığı analiz edilmiştir.

Uzman değerlendirmelerinin tutarlılığını incelemek amacıyla, Likert tipi sıralı verilere uygun olarak uzmanlar arası uyum (inter-rater reliability, Cronbach's Alpha) analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda, uzman puanlarının benzerlik düzeyi değerlendirilmiş ve elde edilen bulguların bireysel yargılardan ziyade ortak bir değerlendirme eğilimini yansıtıp yansıtmadığı test edilmiştir (Gürbüz ve Şahin, 2016).

Analiz sonuçları, pitoresk peyzaj estetik göstergelerinin Siirt kentinde hangi mekânsal bağlamlarda daha güçlü biçimde ortaya çıktığını nesnel ve karşılaştırılabilir bir çerçevede değerlendirmeye olanak sağlamıştır. Çalışmanın sınırlılıkları ise, fotoğraf temelli görsel analizlere dayandığı için mevsimsel değişimler ve zamana bağlı kullanım dinamiklerini kapsamamaktadır. Bununla birlikte geliştirilen yöntem, pitoresk estetik gibi algısal bir kavramın mekânsal göstergeler üzerinden ölçülmesine olanak tanınması bakımından farklı kentlere ve ölçeklere uyarlanabilir niteliktedir.

BULGULAR

Araştırma kapsamında kullanılan uzman değerlendirme anket ölçeğinin Cronbach's Alpha katsayısı 0.910 olarak hesaplanmıştır. Standardize edilmiş maddelere dayalı Cronbach's Alpha katsayısının ise 0.913 olduğu belirlenmiştir (Çizelge 1). Bu değerler, ölçme aracının yüksek düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir. Literatürde Cronbach's Alpha değerinin 0.70 ve üzeri olması ölçeğin güvenilir kabul edilmesi için yeterli görülmekteyken (Gürbüz ve Şahin, 2016; Karagöz, 2017), bu çalışmada elde edilen değerlerin 0.90'ın üzerinde olması, ölçüm aracının çok yüksek düzeyde güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, uzmanların fotoğraflara ilişkin değerlendirmelerinde tutarlı bir eğilim sergilediklerini ve elde edilen verilerin analiz için uygun olduğunu göstermektedir.

Çizelge 1. Cronbach's Alpha güvenirlik analizi katsayısı

Cronbach's Alpha	Standartlaştırılmış Maddelere Dayalı Cronbach Alfa Katsayısı	Değişken Sayısı
.910	.913	15

Araştırmaya katılan bireylerin demografik ve mesleki özelliklerine ilişkin frekans, yüzde ve ortalama değerler Çizelge 2'de sunulmaktadır. Buna göre, katılımcıların büyük çoğunluğunun Peyzaj Mimarlığı (%57.1) alanından olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla Mimarlık (%20.0), Şehir ve Bölge Planlama (%11.4) ve diğer disiplinler (%11.4) takip etmektedir. Bu dağılım, çalışmanın ağırlıklı olarak peyzaj mimarlığı perspektifinden değerlendirildiğini, ancak farklı disiplinlerin de analize katkı sunduğunu göstermektedir. Disiplin değişkenine ait ortalama değer 1.77 olması, katılımcıların belirli bir alanda yoğunlaştığını ve homojen bir mesleki dağılımın söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde, en yüksek oranın lisans düzeyinde (%42.9) olduğu, bunu doktora (%37.1) ve yüksek lisans (%20.0) düzeylerinin izlediği görülmektedir. Eğitim düzeyine ilişkin ortalama değer 1.94 olması, katılımcı grubunun önemli bir kısmının ileri düzey akademik eğitime sahip olduğunu ve değerlendirmelerin uzmanlık düzeyi yüksek bireyler tarafından yapıldığını göstermektedir.

Çalışma süresi açısından bakıldığında, katılımcıların en yoğun olarak 0-4 yıl (%34.3) aralığında yer aldığı, bunu 11-15 yıl (%22.9), 5-10 yıl (%17.1) ve 20+ yıl (%17.1) deneyime sahip katılımcıların takip ettiği görülmektedir. En düşük oran ise 16-20 yıl aralığında (%8.6) gerçekleşmiştir. Çalışma süresine ilişkin ortalama değer 2.57 olması, örneklemin hem genç hem de deneyimli bireyleri kapsayan dengeli bir dağılım sergilediğini ortaya koymaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcı profilinin farklı disiplin ve deneyim düzeylerinden bireyleri içermesi, araştırmada elde edilen bulguların çok boyutlu bir uzman görüşüne dayandığını ve analizlerin güvenilirliğini desteklediğini göstermektedir.

Çizelge 1. Katılımcıların genel bilgilerine ilişkin frekans, yüzde (%) ve ortalama dağılımları (n=35)

	Frekans (N=80)	Yüzde %	Ortalama (Mean)
Disiplin			
Peyzaj Mimarlığı	20	57.1	1.77
Mimarlık	7	20.0	
Şehir ve Bölge Planlama	4	11.4	
Diğer	4	11.4	
Toplam	35	100.0	
Eğitim			
Lisans	15	42.9	1.94
Yüksek Lisans	7	20.0	
Doktora	13	37.1	
Toplam	35	100.0	
Çalışma durumu			
0-4 yıl	12	34.3	2.57
5-10 yıl	6	17.1	
11-15 yıl	8	22.9	
16-20 yıl	3	8.6	
20+ yıl	6	17.1	
Toplam	35	100.0	

Katılımcıların birden fazla seçeneği işaretleyebildiği uzmanlık alanlarına ilişkin çoklu yanıt analizi sonuçları Çizelge 3'te sunulmaktadır. Bu veriye göre, katılımcıların en yüksek oranda Peyzaj Tasarımı (%51.4) alanında yoğunlaştığı görülmektedir. Bunu sırasıyla Mekânsal Planlama (%34.3), Kentsel Tasarım (%28.6), Kentsel Kimlik (%28.6) ve Mimari Tasarım (%28.6) alanları takip etmektedir. Bu durum, katılımcı grubunun büyük ölçüde tasarım ve mekânsal organizasyon odaklı disiplinlerde yoğunlaştığını göstermektedir. Buna karşılık, Koruma/Tarihî Çevre (%20.0) ve Peyzaj Kuramı/ Stetik (%11.4) alanlarının daha düşük oranlarda temsil edildiği görülmektedir. En düşük katılım ise Peyzaj Planlama (%5.7) ve Şehir Planlama/Ulaşım Planlaması (%5.7) alanlarında gerçekleşmiştir. "Diğer" kategorisi (%2.9) sınırlı düzeyde temsil edilmekle birlikte, bu kategori altında yer alan yanıtlar incelendiğinde katılımcının "tasarım odaklı düşünme" ve "bilgisayar destekli tasarım" gibi alanları ifade ettiği görülmektedir. Bu durum, katılımcı profilinde yalnızca klasik disiplinlerin değil, aynı zamanda tasarım süreçleri ve dijital üretim tekniklerine dayalı çağdaş yaklaşımların da yer aldığını göstermektedir. Bununla birlikte, bu kategorinin düşük temsil oranı, genel dağılım üzerinde belirleyici bir etki oluşturmadığını ortaya koymaktadır. Toplam yanıt sayısının katılımcı sayısından yüksek olması (n=76), katılımcıların birden fazla uzmanlık alanını işaretlediğini ve disiplinlerarası bir dağılımın söz konusu olduğunu göstermektedir.

Bu durum, çalışmanın farklı uzmanlık alanlarının kesişiminde yer alan bir katılımcı grubuna dayandığını ve elde edilen bulguların çok disiplinli bir değerlendirme perspektifi sunduğunu ortaya koymaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların ağırlıklı olarak tasarım ve mekânsal analiz odaklı alanlarda yoğunlaşması, pitoresk estetik değerlendirmelerinin özellikle görsel-mekânsal okuma yetkinliği yüksek bir uzman grubu tarafından gerçekleştirildiğini göstermekte ve araştırma bulgularının güvenilirliğini desteklemektedir (Çizelge 3).

Araştırma kapsamında görüşlerine başvurulmuş uzmanların kurumsal ve coğrafi dağılımı, Siirt kentinin pitoresk estetiğinin hem kuramsal hem de pratik düzlemde değerlendirilmesine imkân tanıyan heterojen bir örneklem yapısı sunmaktadır. Katılımcı profiline ilişkin detaylı veriler Çizelge 3'te verilmiştir. Uzmanların kurumsal aidiyetleri incelendiğinde, örneklemin baskın bir oranda yükseköğretim kurumları mensuplarından (%71.4)

oluştugu görülmektedir. Akademik temsiliyet; başta Siirt Üniversitesi ve Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi olmak üzere; İstanbul Teknik Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, Bartın Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi ve Afyon Kocatepe Üniversitesi gibi Türkiye'nin farklı bölgelerine yayılmış köklü kurumları kapsamaktadır. Ayrıca, uluslararası düzeyde Royal Melbourne Institute of Technology (RMIT) katılımı, değerlendirme sürecine evrensel bir perspektif kazandırmıştır.

Akademik katılımı, kamu kurumları (%20.0) ve sınırlı düzeyde özel sektör temsilcileri (%8.6) takip etmektedir. Kamu ayağında Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, Onikişubat Belediyesi ve Afyonkarahisar Belediyesi ile Tarım ve Orman İl Müdürlüğü gibi yerel yönetimler ve idari birimler öne çıkmaktadır. Özel sektör temsiliyeti ise Cem Botanik ve Tulip Rosa Botanik gibi sektörel uygulama tecrübesine sahip kurumlar üzerinden sağlanmıştır. Bu dağılım, çalışmanın disiplinler arası bir uzman grubuna dayandığını ve pitoresk estetik değerlendirmelerinin hem teorik hem de uygulamaya dönük perspektiflerle ele alındığını göstermektedir.

Katılımcıların coğrafi yerleşimi, yerel bilgi ile dışsal gözlem arasındaki dengeyi koruyacak şekilde kurgulanmıştır. Örneklemin önemli bir bölümü Kahramanmaraş ve çalışma alanı olan Siirt illerinde yoğunlaşmakla birlikte; İstanbul, Afyonkarahisar, Hatay, Van, Diyarbakır, Yalova ve Adıyaman gibi farklı morfolojik karakterdeki şehirlerden katılım sağlanmıştır. Bu dağılım, örneklemin bir yandan Siirt'in özgün topoğrafyasına ilişkin yerel mekânsal bilgiye sahip uzmanları, diğer yandan ise farklı kentsel deneyimleri Siirt örneğine yansıtabilecek geniş bir uzman havuzunu içerdiğini kanıtlamaktadır (Çizelge 3).

Çizelge 3. Katılımcıların uzmanlık alanlarına ve kurumlara ilişkin dağılımı (%)

Katılımcıların Uzmanlık Alan Dağılımı			
Uzmanlık Alanları	Yanıtlar		Olguların Yüzdesi
	N	Yüzde (%)	
Peyzaj Tasarımı	18	23.7	51.4
Kentsel Tasarım	10	13.2	28.6
Peyzaj Kuramı/Estetik	4	5.3	11.4
Kentsel Kimlik	10	13.2	28.6
Koruma/Tarihî Çevre	7	9.2	20.0
Mimari Tasarım	10	13.2	28.6
Mekânsal Planlama	12	15.8	34.3
Peyzaj Planlama	2	2.6	5.7
Şehir planlama/Ulaşım planlaması	2	2.6	5.7
Diğer	1	1.3	2.9
Toplam	76	100.0	217.1
Katılımcıların Kurumsal Dağılımı			
Kurum Türü	N	Yüzde (%)	
Üniversite	25	71.4	
Kamu Kurumu	7	20.0	
Özel Sektör	3	8.6	
Toplam	35	100.0	

Örneklemin ağırlıklı olarak akademik uzmanlardan oluşması, pitoresk estetik göstergelerinin kuramsal ve analitik geçerliliğini pekiştirmektedir. Buna ek olarak, kamu ve özel sektörden gelen uygulayıcıların sürece dahil edilmesi, estetik değerlendirmelerin yalnızca teorik bir tartışma olarak kalmamasını sağlamış; analize saha deneyimi ve uygulama gerçekliğini içeren çok boyutlu bir değerlendirme çerçevesi kazandırmıştır. Disiplinlerarası (peyzaj

mimarlığı, mimarlık, şehir planlama) ve çok sektörlü bu kompozisyon, elde edilen bulguların güvenilirliğini ve temsil kabiliyetini metodolojik olarak desteklemektedir.

Siirt kentinde bulunan uzmanlar ile farklı şehirlerden katılım sağlayan uzmanların pitoresk estetik değerlendirmeleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Mann-Whitney U testi uygulanmıştır (Çizelge 4). Analiz sonuçlarına göre, iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($U=81.000$; $Z=-1.063$; $p=0.288>0.05$).

Sıra ortalamaları incelendiğinde, Siirt kentinde bulunan uzmanların değerlendirme puanlarının (Sıra Ortalaması=21.38), diğer şehirlerden katılan uzmanlara (Sıra Ortalaması=17.00) kıyasla görece daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak bu fark istatistiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamıştır. Bu bulgu, pitoresk estetik algısının yalnızca yerel mekânsal deneyime bağlı olmadığını; farklı coğrafi bağlamlardan gelen uzmanların da benzer estetik değerlendirmeler yapabildiğini göstermektedir. Başka bir ifadeyle, pitoresk estetik göstergelerinin algılanması, bireylerin bulunduğu şehirden bağımsız olarak, ortak mesleki bilgi ve estetik değerlendirme çerçevesi üzerinden şekillenmektedir.

Çizelge 4. Siirt ve diğer kentler arasında pitoresk estetik değerlendirmelerinin karşılaştırılması (Mann-Whitney U Testi)

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	İstatistik	Değer
Siirt Kenti	8	21.38	171.00	Mann-Whitney U	81.000
Diğer Kentler	27	17.00	459.00	Wilcoxon W	459.000
Toplam	35	—	—	Z	-1.063
				p (Asymp. Sig. 2-tailed)	.288*

*p < 0.05

Araştırma kapsamında, pitoresk estetik kuramına dayalı olarak belirlenen göstergeler doğrultusunda seçilen fotoğraflar (F1-F15), uzman değerlendirmeleri aracılığıyla analiz edilmiş; elde edilen betimsel istatistikler temelinde bulgular aşağıda sunulmuştur. Bulgular, görsel materyaller ile değerlendirildiğinde, pitoresk estetiğin Siirt kentsel mekânında göstergeye bağlı olarak farklı yoğunluklarda ortaya çıktığını göstermektedir:

Görsel Çeşitlilik (F1-F3)

Görsel çeşitlilik göstergesi kapsamında değerlendirilen fotoğrafların ortalama değerlerinin 2.66-3.17 arasında değiştiği ve genel ortalamanın $\bar{x}=3.086$ olduğu görülmektedir. Bu durum, göstergenin katılımcılar tarafından orta-yüksek düzeyde algılandığını göstermektedir (Çizelge 5).

Fotoğraf bazında en yüksek değer F3 ($\bar{x}=3.17$), en düşük değer ise F2 ($\bar{x}=2.66$) fotoğrafında elde edilmiştir. F3'teki açık alan, düşey eleman ve bitkisel doku birlikteliği, pitoresk kuramda vurgulanan çeşitlilik ve zıtlık ilkeleriyle uyumlu bir kompozisyon sunarken (Chambers, 1763; Addison 1772), F2'deki homojen yüzeyler çeşitlilik algısını sınırlamaktadır. Bu durum, görsel çeşitliliğin yalnızca eleman sayısına değil, kompozisyonel ilişki ve görsel ritme bağlı olduğunu göstermektedir (Carlson, 2005). Standart sapma değerlerinin özellikle F2'de daha yüksek olması ($ss=1.136$), değerlendirmelerin öznel niteliğini ortaya koymaktadır (Gombrich, 2017). Genel ortalamanın orta düzeyin üzerinde olması ise, Siirt kentinde görsel çeşitliliğin yoğunlukla kendiliğinden gelişen mekânsal bileşenler üzerinden oluştuğunu göstermektedir (Işıker, 2023; Bozkurt, 2023).

Genel ortalamanın orta düzeyin üzerinde olması, Siirt kentinde görsel çeşitliliğin çoğunlukla kendiliğinden gelişen mekânsal bileşenlerin birlikteliği ile oluştuğunu göstermektedir. Bu durum, pitoresk estetiğin yalnızca tasarlanmış alanlarda değil, aynı zamanda organik kentsel dokularda da ortaya çıkabileceğini ortaya koyan çalışmalarla örtüşmektedir (Işıker, 2023; Bozkurt, 2023).

Görsel çeşitlilik göstergesi bağlamında elde edilen bulgular, pitoresk estetiğin en güçlü biçimde heterojen mekânsal bileşenlerin dengeli ve okunabilir bir kompozisyon oluşturduğu alanlarda ortaya çıktığını göstermektedir. Bu durum, çeşitliliğin yalnızca fiziksel farklılıklardan değil, aynı zamanda algısal bütünlükten beslendiğini ortaya koymaktadır.

Çizelge 5. Görsel çeşitlilik göstergesine ilişkin fotoğraf bazlı betimsel istatistikler

Görsel Çeşitlilik Düzeyi				
GÖSTERGE 1: Görsel Çeşitlilik (Visual Variety)				
				
F1 F2 F3				
Değişken	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	N
1.1) Fotoğraf Kodu F1.	2.80	.994	.988	35
1.2) Fotoğraf Kodu F2.	2.66	1.136	1.291	35
1.3) Fotoğraf Kodu F3.	3.17	.985	.970	35
Genel	3.086	.7811	.610	35

Düzensiz Doğallık (F4-F6)

Düzensiz doğallık göstergesi kapsamında değerlendirilen F4, F5 ve F6 fotoğraflarına ilişkin ortalama değerlerin 1.89-2.46 arasında değiştiği ve genel ortalamanın $\bar{x}=2.257$ olduğu görülmektedir (Çizelge 6). Bu durum, göstergenin katılımcılar tarafından orta düzeyin altında algılandığını ortaya koymaktadır. Fotoğraf bazında en düşük ortalama F4 ($\bar{x}=1.89$), en yüksek ortalama ise F6 ($\bar{x}=2.46$) fotoğrafında elde edilmiştir. F4'teki sokak dokusu yer yer düzensizlikler içerse de genel olarak lineer ve yarı-planlı bir yapı sergilemekte, bu durum pitoresk kuramda vurgulanan kıvrımlı (serpentine lines) ve asimetrik mekânsal kurgudan uzaklaşmaktadır (Hogarth, 1753; Işıker, 2023). Buna karşılık F6'da gözlemlenen heterojen ve organik yapılaşma, pitoresk estetiğin temel bileşenlerinden biri olan "pürüzlülük/kabalık (ruggedness)" kavramı ile daha uyumlu bir görsel yapı sunmaktadır (Bozkurt, 2023). F5 ise düzensizlik içermekle birlikte belirli bir tekrar ve organizasyon barındırması nedeniyle görece daha sınırlı bir estetik değer almıştır (Çelik, 2023). Standart sapma değerlerinin özellikle F6'da yüksek olması ($ss=1.502$), düzensiz doğallık algısının katılımcılar arasında farklı biçimlerde yorumlandığını göstermektedir. Bu durum, pitoresk estetikte düzensizliğin hem estetik bir değer hem de mekânsal karmaşa olarak algılanabilen öznel bir özellik olduğunu ortaya koymaktadır (Carlson, 2005).

Genel ortalamanın düşük olması ($\bar{x}=2.257$), Siirt kentinde düzensizliğin yaygın olmasına rağmen, bu durumun her zaman pitoresk estetik üretmediğini göstermektedir. Bu bulgu, pitoresk kuramda düzensizliğin kontrollü bir kompozisyon ve algısal bütünlük içinde anlam kazandığı görüşü ile örtüşmektedir (Hogarth, 1753; Işiker, 2023). Estetik değerin ancak kontrollü bir kompozisyon ve rasyonel bir bakışla “üçüncü bir doğa” katmanında anlam kazandığını doğrulamaktadır (Işiker, 2023). Düzensiz doğallık göstergesi, Siirt kentinde potansiyel taşımaya rağmen, estetik değerin oluşabilmesi için düzensizliğin okunabilir ve karakteristik bir mekânsal yapı ile desteklenmesi gerektiğini göstermektedir.

Çizelge 6. Düzensiz doğallık göstergesine ilişkin fotoğraf bazlı betimsel istatistikler

Düzensiz Doğallık Düzeyi				
GÖSTERGE 2: Düzensiz Doğallık (Irregularity)				
				
F4 F5 F6				
Değişken	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	N
2.4) Fotoğraf Kodu F4.	1.89	1.078	1.163	35
2.5) Fotoğraf Kodu F5.	2.26	1.120	1.255	35
2.6) Fotoğraf Kodu F6.	2.46	1.502	2.255	35
Genel	2.257	1.1966	1.432	35

Mekânsal Derinlik (F7-F9)

Mekânsal derinlik göstergesi kapsamında değerlendirilen F7, F8 ve F9 fotoğraflarına ilişkin ortalama değerlerin 3.26-3.40 arasında değiştiği ve genel ortalamanın $\bar{x}=3.114$ olduğu görülmektedir (Çizelge 7). Bu durum, mekânsal derinliğin katılımcılar tarafından orta-yüksek düzeyde algılandığını göstermektedir. Fotoğraf bazında değerlendirildiğinde, en yüksek ortalama değerlerin F8 ($\bar{x}=3.40$) ve F9 ($\bar{x}=3.40$) fotoğraflarında elde edildiği, F7 ($\bar{x}=3.26$) fotoğrafının ise görece daha düşük bir değere sahip olduğu görülmektedir. F8’deki panoramik manzara ve topoğrafik kademelenme, pitoresk kuramın kurucularından Alexander Pope’un vurguladığı “ön-orta-arka plan” ilişkisini ve ışık-gölge aracılığıyla sağlanan mekânsal derinliği güçlü biçimde yansıtmaktadır (Işiker, 2023).

Pope (1731), bahçeciliğin aslında bir peyzaj resmi olduğunu belirterek, doğanın katmanlı bir kompozisyon (asılı kalmış bir manzara) şeklinde kurgulanması gerektiğini savunmuştur (Bozkurt, 2023; Işiker, 2023). F9’da ise yol aksları ve açıklıklar aracılığıyla oluşturulan perspektif etkisi, pitoresk anlayıştaki “anamlı açıklıklar” ve “yürüyen insana sunulan görsel deneyim” ilkeleriyle örtüşmektedir (Bingöl, 2021; Onay, 2024). Bu perspektif etkisi, mekânsal derinliğin okunabilirliğini artırmaktadır. Buna karşılık F7’de ön planın baskınlığı, izleyicinin derinlik algısını sınırlamış; bu durum derinliğin, nesnelerin bir ressam titizliğiyle belirli bir uzaklık ilişkisi içinde dizilmesine bağlı olduğunu gösteren literatürle paralel sonuçlar vermiştir. Standart sapma değerlerinin genel olarak düşük olması (özellikle F7: $ss=0.741$), mekânsal derinliğin diğer göstergelere kıyasla daha nesnel ve tutarlı değerlendirildiğini göstermektedir (Bozkurt, 2023).

Genel ortalamanın ($\bar{x}=3.114$) orta-yüksek düzeyde olması, Siirt kentinin engebeli yapısı ve farklı kotlarda gelişen yerleşim dokusu, pitoresk estetiğin temelini oluşturan “üçüncü doğa” sentezine doğal bir zemin hazırlamaktadır. Kentin topoğrafik süreksizlikleri, derinlik etkisinin tasarım müdahalesi olmaksızın kendiliğinden oluşmasını sağlamaktadır. Bu durum, mekânsal derinliğin özellikle topoğrafik çeşitliliğe sahip alanlarda ve “resim mekânları” sunan kurgularda daha güçlü ortaya çıktığını belirten Bozkurt (2023) ve Carlson (2005) güncel çalışmalarla uyumludur.

Mekânsal derinlik göstergesine ilişkin bulgular, Siirt kentinin doğal ve morfolojik özelliklerinin pitoresk estetik açısından önemli bir potansiyel sunduğunu ve bu estetiğin yalnızca tasarım müdahaleleriyle değil, doğal topoğrafya ve kentsel gelişim süreciyle de üretilebildiği söylenebilmektedir.

Çizelge 7. Mekânsal derinlik göstergesine ilişkin fotoğraf bazlı betimsel istatistikler

Mekânsal Derinlik Düzeyi				
GÖSTERGE 3: Mekânsal Derinlik (Spatial Depth)				
				
F7 F8 F9				
Değişken	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	N
3.7) Fotoğraf Kodu F7.	3.26	.741	.550	35
3.8) Fotoğraf Kodu F8.	3.40	1.090	1.188	35
3.9) Fotoğraf Kodu F9.	3.40	.976	.953	35
Genel	3.114	.7581	.575	35

Sürpriz ve Sahne Etkisi (F10-F12)

Sürpriz ve sahne etkisi göstergesi kapsamında değerlendirilen F10, F11 ve F12 fotoğraflarına ilişkin ortalama değerlerin 2.29-4.11 arasında değiştiği ve genel ortalamanın $\bar{x}=3.543$ olduğu görülmektedir (Çizelge 8). Bu durum, söz konusu göstergenin katılımcılar tarafından yüksek düzeyde algılandığını ve pitoresk estetiğin en baskın bileşeni olduğunu ortaya koymaktadır.

Fotoğraf bazında değerlendirildiğinde, en yüksek ortalama değer F10 ($\bar{x}=4.11$) fotoğrafına ait olduğu görülmektedir. F10’da yer alan kıvrımlı yol ve yön değiştiren akslar, ardışık perspektifler oluşturarak dinamik bir mekânsal deneyim sunmaktadır. Bu durum, pitoresk kuramda Le Rouge’un vurguladığı “değişen sahnelerle doğayı temsil etme” yaklaşımı ve hayal gücünü harekete geçirmek için “mekândaki hareket biçimine” verilen önemle birebir örtüşmektedir. Ayrıca bu bulgu, Gordon Cullen’ın (1961) kentsel tasarımı görünüm ve sanatla ilişkilendiren “kent peyzajı” (townscape) teorisindeki görsel süreklilik anlayışını desteklemektedir (Çöteli, 2017; Işıker, 2023). F11 ($\bar{x}=3.57$) fotoğrafı da benzer biçimde orta-yüksek düzeyde bir algı sunmakta; ancak daha sınırlı mekânsal kırılmalar içermesi nedeniyle F10’a kıyasla daha düşük bir değer almaktadır. Buna karşılık F12 ($\bar{x}=2.29$) fotoğrafında görülen doğrusal ve statik mekânsal düzen, pitoresk estetiğin temelinde yer alan sürpriz ve keşif

duygusunu üretmediğinden daha düşük bir algı düzeyine sahiptir. Standart sapma değerlerinin genel olarak düşük olması (özellikle F10: ss=0.718), uzmanlar arasında sürpriz ve sahne etkisinin pitoresk estetik bağlamında “en belirgin ve kolay algılanabilir” özellik olduğu konusunda yüksek bir uzlaşa bulunduğunu kanıtlamaktadır. Literatürde pitoresk peyzajlar, “özellikle yürüyen insana, değişen görsel deneyimi sunmak üzere” tasarlanan alanlar olarak tanımlanmaktadır. Doğrusal düzenlemeler, pitoreskin özü olan “şaşırtmaca” (folly) ve “beklenmedik karşılaşımlar” ilkesine hizmet etmemektedir (Taylor, 2008).

Genel ortalamanın yüksek olması ($\bar{x}$ =3.543), Siirt kentinde pitoresk estetiğin en güçlü biçimde hareket, yön değişimi ve ardışık mekânsal deneyim üzerinden üretildiğini göstermektedir. Kentin topoğrafik yapısı ve organik gelişim gösteren mekânsal dokusu, bu etkinin ortaya çıkmasında belirleyici rol oynamaktadır. Sürpriz ve sahne etkisi, pitoresk estetiğin yalnızca statik bir görsel düzen değil, zaman içinde deneyimlenen dinamik bir süreç olduğunu göstermekte; Siirt’in topoğrafik ve organik mekânsal yapısı bu etkiyi destekleyen temel bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Çizelge 8. Sürpriz ve sahne etkisi göstergesine ilişkin fotoğraf bazlı betimsel istatistikler

Sürpriz ve Sahne Etkisi Düzeyi				
GÖSTERGE 4: Sürpriz ve Sahne Etkisi (Surprise & Sequential Experience)				
				
F10 F11 F12				
Değişken	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	N
4.10) Fotoğraf Kodu F10.	4.11	.718	.516	35
4.11) Fotoğraf Kodu F11.	3.57	.815	.664	35
4.12) Fotoğraf Kodu F12.	2.29	.789	.622	35
Genel	3.543	.7005	.491	35

Görsel Çerçeveleme (F13-F15)

Görsel çerçeveleme göstergesi kapsamında değerlendirilen F13, F14 ve F15 fotoğraflarına ilişkin ortalama değerlerin 2.91-3.26 arasında değiştiği ve genel ortalamanın $\bar{x}$ =3.200 olduğu görülmektedir (Çizelge 9). Bu durum, göstergenin katılımcılar tarafından orta-yüksek düzeyde algılandığını ortaya koymaktadır. Fotoğraf bazında değerlendirildiğinde, en yüksek ortalama değer F13 ($\bar{x}$ =3.26) fotoğrafına ait olduğu görülmektedir. F13’te yer alan yapı ve bitkisel elemanların oluşturduğu kompozisyon, manzaranın belirli bir odak noktası etrafında çerçeveslenmesini sağlayarak pitoresk kuramda tanımlanan “manzaranın çerçeveslenmesi” ilkesini desteklemektedir. Humphry Repton (1806), resim sanatı ile peyzaj arasındaki temel farklardan birini açıklarken, resim sanatında görüntüyü çerçevelemek için bir “ön plan” kurgusunun vazgeçilmez olduğunu vurgulamıştır (Bozkurt, 2023).

F14 ($\bar{x}=3.03$) fotoğrafında ise topoğrafik sınırlar ve vadi formu, doğal bir çerçeveleme etkisi üretmekte; bu durum çerçevelemenin yalnızca yapay müdahalelerle değil, doğal oluşumlar aracılığıyla da sağlanabildiğini göstermektedir (Gombrich, 2017). Buna karşılık F15 ($\bar{x}=2.91$) fotoğrafında, mekânsal elemanların yönlendirici etkisinin sınırlı olması, çerçeveleme algısını zayıflatmaktadır. Bu bulgu, çerçevelemenin yalnızca eleman varlığı ile değil, kompozisyonel düzen ve görsel yönlendirme gücü ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Carlson, 2005). Standart sapma değerlerinin özellikle F15'te daha yüksek olması ($ss=1.173$), çerçeveleme algısının katılımcılar arasında yoruma daha açık olduğunu göstermektedir. Bu durum, pitoresk estetikte çerçevelemenin diğer göstergelere kıyasla daha algısal ve bağlama bağlı bir özellik olduğunu ortaya koymaktadır.

Genel ortalamanın ($\bar{x}=3.200$) orta-yüksek düzeyde olması, Siirt kentinde çerçeveleme etkisinin hem doğal hem de yapıli çevre elemanlarıyla belirli ölçüde üretilebildiğini göstermektedir. Ancak bu etkinin çoğunlukla kendiliğinden gelişen mekânsal ilişkiler üzerinden ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Pitoresk estetik, bu noktada doğanın kentsel boşluklarda ürettiği zaman-mekân paradokslarını ve “üçüncü bir doğa” katmanını görünür kılmaktadır (Bozkurt, 2023; Işiker, 2023). Görsel çerçeveleme göstergesi, Siirt kentinde orta-yüksek düzeyde algılanmakla birlikte, bu etkinin güçlenebilmesi için mekânsal elemanların daha belirgin odak ve yönlendirme özellikleri taşıması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Çizelge 2. Görsel çerçeveleme göstergesine ilişkin fotoğraf bazlı betimsel istatistikler

Görsel Çerçeveleme Düzeyi					
GÖSTERGE 5: Görsel Çerçeveleme (Framing the View)					
					
F13 F14 F15					
Değişken	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	N	
5.13) Fotoğraf Kodu F13.	3.26	.980	.961	35	
5.14) Fotoğraf Kodu F14.	3.03	1.043	1.087	35	
5.15) Fotoğraf Kodu F15.	2.91	1.173	1.375	35	
Genel	3.200	.9010	.812	35	

Tüm göstergeler birlikte değerlendirildiğinde, Siirt kentinde pitoresk estetiğin en güçlü biçimde sürpriz ve sahne etkisiyle mekânsal derinlik üzerinden ortaya çıktığı görülmektedir. Elde edilen bulgular, literatürde pitoresk peyzajın tasarlanmış “ikinci doğa” örnekleri olan bahçe ve parklarla sınırlı olmasının ötesinde, “üçüncü bir doğa” katmanı olarak kendiliğinden gelişen kentsel dokular içinde de üretilebildiği yönündeki görüşleri desteklemektedir (Erdoğan Onur ve Demiroğlu, 2016; Bozkurt, 2023; Işiker, 2023).

Bu bağlamda Siirt kenti, planlı peyzaj müdahalelerinin sınırlı olmasına rağmen, sahip olduğu özgün topoğrafya ve organik gelişim süreci ile “yerin dehası” (genius loci) ile bütünleşen doğal bir pitoresk peyzaj karakteri sergilemektedir (Bozkurt, 2023; Işiker, 2023). Kentin sunduğu bu resimsi nitelik, doğanın bilimsel gerçekliği ile sanatsal kurgusunun kentsel boşluklarda nasıl birleşebileceğine dair somut bir örnek teşkil etmektedir.

Fotoğraflarda Pitoresk Etkiyi Zayıflatan Unsurlara İlişkin Bulgular

Uzmanlara yöneltilen açık uçlu soruya verilen yanıtlar incelendiğinde, pitoresk etkiyi zayıflatan unsurların belirli temalar altında yoğunlaştığı görülmektedir. Uzman değerlendirmeleri sonucunda ortaya çıkan bulgular, kentsel mekânda pitoresk estetiğin bozulmasına neden olan unsurların literatürdeki “mekânsal kargaşa” ve “bağlam kopukluğu” tartışmalarıyla örtüştüğünü göstermektedir. Bu unsurlar şu başlıklar altında analiz edilebilir:

Plansız Kentleşme ve Görsel Bütünlüğün Kaybı: Uzmanların “çarpık yapılaşma” olarak tanımladığı durum, kaynaklarda kentin kimlik ve kişiliğini yitirmesine yol açan “anarşik yapılaşma” ve “kaotik yapı” olarak karşılık bulmaktadır. Pitoresk anlayış kentin genel kompozisyonuna “resimsel bir gözle” bakmayı gerektirirken, plansız gelişim bu bütüncül kurguyu parçalamakta ve kentsel manzarayı “resmedilmeye değer” bir çizelge olmaktan çıkarp bir belirsizliğe sürüklemektedir (Erdönmez ve Ünlü, 2009; Çöteli, 2017).

Kontrolsüz Düzensizlik ve Grotesk Algı: Pitoresk kuramda “düzensizlik” (irregularity) estetik bir değer olsa da, uzmanlar Siirt özelinde bu durumun “görsel karmaşaya” dönüştüğünü vurgulamıştır. Dolayısıyla, pitoresk etki için düzensizliğin “rastlantısal” değil, sanatsal bir akılla kurgulanmış bir “üçüncü doğa” sentezi olması şarttır (Erdoğan Onur ve Demiroğlu, 2016; Işiker, 2023).

Doğal Öğe Eksikliği ve Sert Zemin Baskısı: Uzmanların “betonarme baskınlığı” eleştirisi, literatürde ekolojik dengeyi ve görsel zenginliği bozan “yoğun sert yapı kullanımı” ile ilişkilendirilmiştir (Erdoğan Onur ve Demiroğlu, 2016). McHarg’ın yaklaşımıyla, peyzajın “yaratılan biçim” (doğa) ile “değiştirilen biçim” (yapılı çevre) arasında “yaratıcı bir uyum” kurması gerekirken (Bingöl, 2021), aşırı betonlaşma bu dengeyi bozarak pitoreskin temel bileşeni olan doğal-yapay diyalektiğini yok etmektedir.

Bağlamsal Uyumsuzluk ve “Yerin Dehası”: Tarihi dokuya yapılan uyumsuz müdahaleler (Abacioğlu Gitmiş, 2026), literatürde “eski kentsel doku ile uyum sorunu” olarak ifade edilmektedir. Bu durum, pitoresk peyzajın en temel ilkesi olan “yerin dehasına” (genius loci) saygı duyulması kuralının ihlalidir (Bozkurt, 2023; Çelik ve Yılmaz, 2026). Bağlamdan kopuk modern eklentiler, kentsel manzaranın sürekliliğini bozarak mekânsal kimliğin erozyonuna neden olmaktadır.

Uzman bulguları, pitoresk etkinin sadece fiziksel çeşitlilikle değil, aynı zamanda yapılar arasında kalan boşlukların ve yapıların bir bütün olarak iyi düzenlenmesiyle korunabileceğini doğrulamaktadır.

Siirt Kentinde Pitoresk Estetik Açısından En Güçlü Mekânsal Özelliklere İlişkin Bulgular

Uzmanlara yöneltilen açık uçlu soruya verilen yanıtlar incelendiğinde, pitoresk estetiğin özellikle doğal yapı, topoğrafya ve tarihsel doku ile ilişkili olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Uzman bulguları, Siirt kentinde pitoresk estetiğin en güçlü biçimde kentin topoğrafik yapısı ile tarihsel katmanlarının kurduğu bütüncül ilişkiden doğduğunu kanıtlamaktadır. Bu mekânsal özellikler, literatürdeki temel peyzaj kuramları ışığında şu şekilde analiz edilmiştir:

Doğal ve Yapılı Çevrenin Sentezi (Üçüncü Doğa): Yanıtlar doğrultusunda en belirgin tema doğal ve yapılı çevrenin bütünlüğü olmuştur. Uzmanlar, doğal unsurlar ile mimari elemanların uyum içinde olduğu mekânların pitoresk estetik açısından daha güçlü algılandığını ifade etmiştir. Bu durum, pitoresk kuramda vurgulanan doğa ve yapı arasındaki dengeli ilişki ilkesini desteklemektedir. John Dixon Hunt’ın sanat ve doğanın karmaşık sentezi olarak tanımladığı “üçüncü doğa” (third nature) karakterini Siirt’in kentsel kimliğinde somutlaştırmaktadır (Erdoğan Onur ve Demiroğlu, 2016).

Topoğrafik Katmanlaşma ve Derinlik: Katılımcılar, Siirt'in engebeli arazi yapısı, kot farkları ve geniş manzara olanaklarının mekânsal derinlik ve silüet etkisi yaratarak estetik değeri artırdığını belirtmiştir. Kademeli yerleşim düzeninin sunduğu panoramik bakışlar, Gordon Cullen'ın "townscape" (kent peyzajı) kuramındaki "ardışık görünüm" (sequential vision) etkisini güçlendirerek, yürüyen kullanıcıya sürekli değişen perspektifler ve derinlik algısı sunmaktadır (Çöteli, 2017).

Doğal Unsurlar ve Bitkisel Doku: Doğal bitki örtüsü, ağaçlandırılmış alanlar ve kırsal peyzaj karakteri taşıyan mekânların pitoresk algıyı artırdığı ifade edilmiştir. Bu bulgu, pitoresk estetikte doğallığın ve rastlantısal güzelliğin önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Tarihî ve Kültürel Doku: Dar sokaklar ve eski yerleşim dokusu, pitoresk estetiğin vazgeçilmezi olan "şaşırtmaca" (folly) ve keşif duygusunu desteklemektedir. Uzmanlar tarafından ifade edilen "beklenmedik mekânsal geçişler", manzaranın bir dizi "çerçevelemiş an" olarak deneyimlenmesi ilkesiyle paralellik göstermekte ve kentin resimsi niteliğini artırmaktadır (Çelik, 2023).

Bunun yanı sıra, bazı katılımcılar düzensiz doğallık ve ani mekânsal değişkenliklerin de pitoresk etkiyi artırabildiğini belirtmişlerdir. Ek olarak, bir uzman "10. fotoğraftaki gibi doğal unsurların olduğu özellikler" olarak belirtmiştir. Kıvrımlı sokaklar, beklenmedik mekânsal geçişler ve kent-kır bütünlüğü gibi unsurlar, mekânda keşif duygusunu destekleyerek pitoresk algıyı güçlendirmektedir. Siirt kentinde pitoresk estetiğin en güçlü biçimde; topoğrafik çeşitlilik, doğal unsurlar, tarihî doku ve bu unsurlar arasındaki bütüncül ilişki üzerinden ortaya çıktığını göstermektedir. Bu durum, pitoresk estetiğin yalnızca tekil mekânsal özelliklerden değil, farklı bileşenlerin bir araya gelmesiyle oluşan çok katmanlı ve bütüncül bir mekânsal karakter üzerinden üretildiğini ortaya koymaktadır.

TARTIŞMA

Bu çalışma, pitoresk peyzaj kuramının 18. yüzyıl İngiltere'sinden günümüze uzanan estetik ilkelerini, Anadolu'nun özgün bir topoğrafyasına sahip olan Siirt kenti özelinde irdelemiştir. Elde edilen bulgular, pitoresk estetiğin yalnızca tasarlanmış "ikinci doğa" (bahçeler) örneklerinde değil, kentsel morfoloji ve doğal eşiklerin kesiştiği organik dokularda da güçlü bir biçimde varlık gösterdiğini kanıtlamıştır (Bozkurt, 2023; Işıker, 2023). Ayrıca pitoresk estetiğin öznel bir deneyim olmasına rağmen, uzman grupları arasında belirli bir ortak algısal çerçeveye sahip olduğunu göstermekte ve estetik değerlendirmelerin disiplinler bilgi birikimi ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmanın önemi ve literatüre katkısı bağlamında bakıldığında, Peyzaj Mimarlığı literatüründe pitoresk anlayış genellikle Batı merkezli, monumantal parklar veya İstanbul özelindeki hasbahçeler üzerinden tartışılmıştır (Erdönmez ve Ünlü, 2009; Bozkurt, 2023). Bu çalışma, söz konusu estetik kategoriyi "kent peyzajı" (townscape) bağlamında ele alarak, Anadolu'nun sert topoğrafyasının sunduğu görsel potansiyeli bilimsel bir analiz nesnesine dönüştürmesi bakımından özgündür. Araştırma, mülkiyet sınırlarının görsel olarak silindiği "ha-ha" duvarları veya yapay harabe (folly) yapıları gibi tarihsel öğelerin modern kent dokusundaki izdüşümlerini arayarak (Işıker, 2023), pitoreski bir "manzara kültü" olmaktan çıkarıp mekânsal bir okuma metodu olarak sunmuştur.

Araştırmada elde edilen en yüksek puanların "Sürpriz ve Sahne Etkisi" ($\bar{x}=3.543$) ile "Mekânsal Derinlik" ($\bar{x}=3.114$) olması, Gordon Cullen'ın (1961) ardışık görünüm (sequential vision) teorisiyle tam bir paralellik sergilemektedir (Çöteli, 2017; Işıker, 2023). Siirt'in engebeli yapısı, yürüyen kullanıcıya sürekli değişen perspektifler sunarak literatürde "asılı kalmış bir manzara" olarak tanımlanan pitoresk kurguyu mekânsal olarak doğrulamaktadır.

(Işıker, 2023). Bu durum, Alexander Pope’un “yerin dehası” (genius loci) vurgusuna ve doğanın bir ressamın fırça darbeleri gibi katmanlı algılanması gerektiği savı ile benzerlik göstermektedir (Bozkurt, 2023; Işıker, 2023).

Buna karşın çalışma, “Düzensiz Doğallık” ($\bar{x}=2.257$) göstergesinde, Gilpin ve Price’ın pitoreskin özü olarak tanımladığı “kabalık” ve “pürüzlülük”, Siirt örneğinde daha düşük estetik değerlerle değerlendirilmiştir (Bozkurt, 2023; Işıker, 2023). Bu durum, düzensizliğin katılımcılar tarafından her zaman estetik bir özellik olarak değil, kimi durumlarda bakımsızlık veya mekânsal karmaşa olarak algılandığını göstermektedir. Dolayısıyla, pitoresk kuramda olumlanan “estetik düzensizlik” ile çağdaş kentlerde gözlenen kontrolsüz düzensizlik arasında belirgin bir algısal ayırım bulunmaktadır. Bu bulgu, düzensizliğin ancak okunabilir ve kontrollü bir kompozisyon içinde estetik değer kazandığını ortaya koymaktadır (Işıker, 2023). Bu bağlamda, Burle Marx’ın kontrollü asimetrisi ile Siirt’in kendiliğinden gelişen düzensizliği arasındaki fark, çalışmanın temel kavramsal ayrımını oluşturmaktadır (Çelik, 2023). Bu yönüyle çalışma, pitoresk estetiğin tarihsel kuramsal çerçevesi ile güncel kentsel algı arasında bir ayrışma olduğunu ortaya koymakta ve “düzensiz doğallık” kavramının çağdaş kentlerde yeniden değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Çalışma, Ian McHarg’ın “doğayla tasarım” ilkesi ve ekolojik sürdürülebilirlik yaklaşımlarıyla da ilişkilendirilmiştir (Bingöl, 2021). Bazı kaynaklar pitoresk bahçeleri “öncü ekoloji” olarak tanımlasa da Siirt örneği göstermiştir ki; estetik derinlik her zaman ekolojik performansla örtüşmeyebilir (Erdoğan Onur ve Demiroğlu, 2016; Bozkurt, 2023). Siirt’teki görsel çeşitliliğin yüksek olması, kentsel açık alanların sadece “resmedilmeye değer” sahneler olmadığını, aynı zamanda kentsel yaşam kalitesini artıran dinamik sistemler olarak ele alınması gerektiğini teyit etmiştir (Taşdemir, 2011; Erdoğan Onur ve Demiroğlu, 2016).

Genel olarak değerlendirildiğinde, bu çalışmanın bulguları, pitoresk estetiğin günümüz kentlerinde özellikle organik gelişim gösteren, topoğrafik çeşitliliğe sahip ve planlı müdahalelerin sınırlı olduğu alanlarda daha belirgin biçimde ortaya çıktığını göstermektedir. Bu sonuç, modern kentsel tasarımın çoğu zaman homojen, düzenli ve standartlaştırılmış mekânlar üretme eğilimi ile pitoresk estetik arasındaki gerilimi de ortaya koymaktadır (Corner, 1999). Siirt kenti, bu bağlamda planlı estetikten ziyade “oluşmuş estetik” (emergent aesthetics) kavramı ile açıklanabilecek bir pitoresk karakter sergilemektedir.

SONUÇ

Bu çalışma, pitoresk peyzaj estetiğinin kuramsal çerçevesi doğrultusunda, Siirt kenti örneğinde kentsel mekânların estetik açıdan nasıl okunabileceğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Görsel-morfolojik analiz ve uzman değerlendirmelerine dayalı bulgular, pitoresk estetiğin yalnızca tarihsel bir peyzaj yaklaşımı olmadığını; çağdaş kentlerde de gözlemlenebilir, değerlendirilebilir ve tasarım süreçlerine aktarılabilir bir mekânsal okuma aracı olduğunu göstermektedir.

Araştırma sonucunda, Siirt kentinde pitoresk estetiğin en güçlü biçimde sürpriz ve sahne etkisi ile mekânsal derinlik göstergeleri üzerinden algılandığı belirlenmiştir. Bu durum, kentin topoğrafik yapısı, kot farklılıkları, kıvrımlı yol düzenleri ve organik gelişim gösteren mekânsal dokusuyla ilişkilidir. Buna karşılık düzensiz doğallık göstergesinin düşük düzeyde algılanması, düzensizliğin tek başına estetik değer üretmediğini; ancak okunabilir, kontrollü ve kompozisyonel bütünlük içeren durumlarda pitoresk etkiyi güçlendirdiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak; Siirt kenti, rasyonalist Aydınlanma ideallerinin ötesinde, “üçüncü doğa” olarak tanımlanan kültürel ve topoğrafik bir sentez sunmaktadır. Bu araştırma, pitoresk estetiğin beş temel göstergesi aracılığıyla, kentin morfolojik karmaşasının arkasındaki “resimsi” düzeni görünür kılarak peyzaj kuramına yeni bir metodolojik çerçeve kazandırmıştır. Ek olarak, bu çalışma pitoresk peyzaj estetiğini yalnızca tarihsel bir tasarım yaklaşımı olarak değil, aynı zamanda güncel kentsel morfolojinin okunmasında kullanılabilecek analitik bir araç olarak yeniden yorumlamaktadır. Bu yönüyle çalışma, peyzaj mimarlığı literatürüne pitoresk estetiğin çağdaş kentler üzerinden yeniden yorumlanmasına yönelik özgün bir katkı sunmaktadır.

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda, Siirt ve benzer topoğrafik karaktere sahip kentler için şu stratejik öneriler geliştirilmiştir:

- **Kentsel Tasarım Stratejileri ve Townscape:** Kentin gelişim planlarında, Gordon Cullen’ın “kent peyzajı” (townscape) teorisinde vurgulanan görsel süreklilik ve ardışık görünüm ilkeleri temel alınmalıdır. Yeni yerleşim alanlarında topoğrafyayı yok sayan kartezyen düzenlemeler yerine, mevcuttaki “sürpriz ve sahne etkisi” potansiyelini koruyan kademeli ve kıvrımlı morfolojiler teşvik edilmelidir.
- **Görsel Çerçeveleme ve Odak Noktaları:** Siirt’in doğal vadi manzaraları ve tarihi silüeti, ağaçlandırma ve yapısal elemanlar aracılığıyla birer “çizelge” gibi kadrajlanarak korunmalıdır. Kentsel boşluklarda Humphrey Repton’ın vurguladığı “ön plan kurgusu” kullanılarak, manzaranın derinlik algısını artıracak seyir terasları ve kamusal açık alanlar tasarlanmalıdır.
- **Ekolojik ve Estetik Sentez:** Tasarım süreçlerinde estetik derinliğin her zaman ekolojik performansla örtüşmeyebileceği (Ian McHarg prensipleri) akılda tutulmalı; kentsel açık alanlar sadece “resmedilmeye değer” sahneler olarak değil, biyolojik çeşitliliği destekleyen dinamik sistemler olarak ele alınmalıdır.
- **Politika ve Eğitim:** Kentsel gelişme planları, katı standartlar yerine yer odaklı “performans kriterlerini” (CABE yaklaşımı) içermeli ve pitoresk göstergeler bu planların bir parçası haline getirilmelidir. Peyzaj mimarlığı ve mimarlık eğitimi müfredatına, kentsel morfolojiyi estetik göstergeler üzerinden okumayı sağlayan interdisipliner stüdyo yaklaşımları entegre edilmelidir.
- **Gelecek Çalışmalar:** Bu çalışma fotoğraf temelli görsel analizlerle sınırlı olduğundan, gelecek araştırmalarda mevsimsel değişimlerin ve zamana bağlı kullanım dinamiklerinin pitoresk algısı üzerindeki etkileri incelenmelidir. Ayrıca geliştirilen bu hibrit metodoloji, farklı Anadolu kentlerine uyarlanarak ulusal bir “pitoresk peyzaj atlası” oluşturulmasına yönelik çalışmalar desteklenmelidir.

Sonuç olarak bu araştırma, pitoresk estetiğin günümüz kentlerinde yeniden yorumlanabileceğini ve kentsel tasarım süreçlerinde estetik kaliteyi artıran bir araç olarak kullanılabileceğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışmanın, peyzaj mimarlığı ve kentsel tasarım disiplinlerinde estetik odaklı yaklaşımların geliştirilmesine katkı sağlayacağı ön görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Abacıoğlu, E. (2026). Deprem sonrası yok olan geleneksel bir konut bahçesinin özgün mekânsal temsili: Hasan Arıkan evi örneği. *Turkish Journal of Forest Science*, 10(1), 1845187. <https://doi.org/10.32328/turkiforsci.1845187>
- Addison, J. (1772). *Works of nature and art*. The Spectetor, 414.
- Banoğlu, G., & Yıldırım, E. (2023). Sürdürülebilir bir gelecek için Ekoköy olarak Pırlağ. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 24(1), 18-36. <https://doi.org/10.17474/artvinofd.1142906>
- Batey, M. (1999). Alexander Pope: The poet and the landscape. *Barn Elm Pub.*
- Bayazıt, E. (2025). Kent kimliği kavramının Kevin Lynch yaklaşımıyla incelenmesi: Siirt kenti örneği. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 26(2), 355-369. <https://doi.org/10.17474/artvinofd.1679687>
- Bingöl, E. (2021). Kuram ve pratik arasında peyzaj: kentin karşıtı mı, kentsel süreçlerin katalizörü mü?. *idealkent*, 12(32), 592-621. <https://doi.org/10.31198/idealkent.771247>

- Bozkurt, F.S. (2023). *Bahçeden peyzaja geçişte etkileşimsel bir unsur olarak peyzaj resmi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: istatistik, araştırma deseni*. SPSS uygulamaları ve yorum (22. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Carlson, A. (2005). *Aesthetics and the environment: the appreciation of nature, art and architecture*. Routledge.
- Chambers, W. (1763). *Plans, elevations, sections, and perspective views of the gardens and buildings at Kew*. London: Printed by J. Habaerkorn; pub. for the author [etc.].
- Chambers, W. (1772). *A dissertation on oriental gardening* /. In *A dissertation on oriental gardening* /. Printed by W. Griffin, printer to the Royal Academy: sold by him in Catherine-street, and by T. Davies. <https://doi.org/10.5962/bhl.title.63968>
- Corner, J. (1999). *Recovering landscape: essays in contemporary landscape theory*. Princeton Architectural Press.
- Cullen, G. (1961). *The concise townscape*. Routledge.
- Çelik, F. (2023). The transformation from painting to landscape design in the interaction between landscape architecture and art: Roberto Burle Marx's design. *GRID Architecture, Planning and Design Journal*, 6(2), 589-613. <https://doi.org/10.37246/grid.1192927>
- Çelik, M., & Yılmaz, H. (2026). Tarihi mekânlarda peyzaj tasarımı ve toplumsal algı; Mardin Örneği. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 27(1), 93-105. <https://doi.org/10.17474/artvinofd.1756308>
- Çötel, M.G. (2017). Görsel planlama ve pitoresk'i yeniden kurmak: kentsel tasarım stüdyo eğitiminde kentsel problemlere yaklaşım. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (19), 33-53. <https://doi.org/10.18603/sanavetasarim.323080>
- Duru, M.A., Hoş, F., & Ersoy Tonyaloğlu, E. (2022). Kent peyzajının yeşil altyapı yaklaşımı ile değerlendirilmesi: Çankaya/Ankara örneği. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 23(1). <https://doi.org/10.17474/artvinofd.1097688>
- Erdoğan Onur, B., & Demiroğlu, D. (2016). Kentsel sürdürülebilir mekânlar: ekolojik parklar. *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University*, 66(1), 340-355. <https://doi.org/10.17099/jffiu.47580>
- Erdönmez, İ.M.Ö., & Ünlü, S.A.A. (2009). Kentsel açık alanları etkileyen sanat akımlarının Türkiye'deki yansımaları: İstanbul Örneği. *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University*, 59(2), 33-50.
- Eren, B., & Cengiz Taşlı, T. (2025). Peyzaj desen değişimi ve ekolojik süreçlerin metrik analizi ile incelenmesi: Çanakkale ili Ayvacık ilçesi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 26(1), 127-140. <https://doi.org/10.17474/artvinofd.1662243>
- Geniş, B., Gürhan N., Koç M., Geniş, Ç., Şirin B., Cırakoğlu O.C., & Coşar, B. (2020). Development of perception and attitude scales related with Covid-19 pandemic. *Pearson Journal of Social Sciences ve Humanities*, 5 (7), 306-326. <https://doi.org/10.46872/pj.127>
- George, D., & Mallery, P. (2019). *IBM SPSS statistics 26 step by step: A simple guide and reference*. Routledge.
- Gilpin, W. (1792). *Observations, relative chiefly to picturesque beauty, made in the year 1772, on several parts of england; particularly the mountains and lakes of cumberland and westmoreland* (Vol. 1). R. Blamire.
- Gombrich, E.H. (2017). *Sanatın Öyküsü* (E. Erduran & Ö. Erduran, Çev.; 16th ed.). Remzi Kitabevi.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. (3.Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 215s.
- Hogarth, W. (1753). *The analysis of beauty: written with a view of fixing the fluctuating ideas of taste*.
- Hunt, J.D. (1989). *The British garden and the grand tour*. Studies in the History of Art, 25, 333-351.
- Hunt, J.D. (2000). *Greater perfections: the practice of garden theory*. University of Pennsylvania Press.
- Işiker, F. (2023). Aydınlanma karşıtlığı: 18. Yüzyılda mimarlık ve pitoresk. *Idealkent*, 15(40), 272-306. <https://doi.org/10.31198/idealkent.1263742>
- Karagöz, Y. (2017). *SPSS ve AMOS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Nobel Akademik Yayıncılık ve Danışmanlık, Ankara.
- Le Rouge, G.-L. (n.d.). *Detail des nouveaux jardins a la mode*. [1776-1787]. RBR F-2-3 LER. Dumbarton Oaks Research Library, Washington, DC.
- Olmsted, F.L. (1886). *Notes on the plan of Franklin Park and related matters*. Boston: City of Boston, Park Department.
- Olmsted, F.L., Olmsted, J.C., & Eliot, C. (1895). *Parks, parkways and pleasure-grounds*.
- Onay, B. (2024). A study on the adequacy of gathering areas as urban spaces. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 25(1), 95-103. <https://doi.org/10.17474/artvinofd.1398345>
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative research ve evaluation methods* (3. Baskı). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Pope, A. (1731). *Epistle to Burlington*. London: Printed for L. Gilliver.
- Price, U. (1794). *An Essay on the Picturesque* (London: J).
- Repton, H. (1806). *An Inquiry into the Changes of Taste in Landscape Gardening*.
- Sarı, D. (2019). İhtiyaç-etkinlik-mekân ilişkisinin kent parkları örneğinde irdelenmesi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 20(2), 181-192. <https://doi.org/10.17474/artvinofd.570287>
- Sarkowicz, H. (2003). *Bahçelerin ve parkların tarihi*. Dost Kitabevi.
- Symes, M. (2016). *The English landscape garden in Europe*. Historic England. Garden History, 44, 7-17.
- Taşdemir, D. (2011). *Çağdaş peyzaj mimarlarının yaklaşımları çerçevesinde peyzaj mimarlığının gelişim süreci* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Tavşancıl, E. (2006). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi* (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Taylor, K. (2008). *Landscape and Memory: cultural landscapes, intangible values and some thoughts on Asia*. In Communities and Memories: a global perspective (pp. 1-6). Australia Memory of the World programme.